

KROLOPP, E.:

A magyarországi pleisztocén Mollusca-fauna jellemvonásai -
Die Charakterzüge der ungarischen pleistozänen Molluskenfauna

ABSTRACT: The mollusk fauna of the Pleistocene in Hungary is analyzed and characterized. Of the 195 species occurring at that time 152 still exist in the fauna, 22 have become extinct and 21 have no longer been found in Hungary.

A SOOSIANA előző számában közöltem a magyarországi pleisztocén képződményekből 1983. január 1-ig ismertté vált és taxonómiailag érvényes fajok és alfajok jegyzékét (KROLOPP, 1983). A jegyzék 195 taxont (18 kagyló- és 177 csigafajt) tartalmaz. Ez a szám megközelíti a terület és az adott geológiai kor potenciális lehetőségei adta fajszámot, annak lényeges emelkedése már nem várható. Indokolt ezért pleisztocén Mollusca-faunánk főbb jellemvonásait szemügyre venni és összevetni recens faunánkkal.

A pleisztocén képződményekből előkerült 195 fajból 152 (mintegy 78 %) ma is faunánk tagja. Mindössze 21 olyan faj van (10 %), amely ma nem él Magyarországon területén, és további 22 taxon, amely kihalt (11 %).

A közölt számokból az tűnik ki, hogy a pleisztocén fauna nagymértékben hasonlít a mostanihoz. Attól azonban mégis jól megkülönbözteti az az összesen 43 (21 %) taxon, amely kihalt, illetve ma nem faunánk tagja. Hozzá kell tenni, hogy ezek az alakok - különösen a pleisztocén egy-egy szakaszában - gyakori, nagy számban előforduló fajok voltak és így a faunának a maiktól való eltérését hangsúlyozzák. Lássuk tehát kissé részletesebben e fajokat.

Kihalt pleisztocén Mollusca-fajaink a következők:

<i>Pisidium clessini</i> NEUM.	<i>Gastrocopta serotina</i> LOŽ.
<i>Viviparus boeckhi</i> /HALAV./	<i>Gastrocopta moravica</i> /PETRBOK/
<i>Viviparus acerosus</i> zsignondyi /HALAV./	<i>Gastrocopta moravica oligodonta</i> KROLOPP
<i>Neumayria crassitesta</i> /BRÖMME/	<i>Gastrocopta sacraeoronae</i> KROLOPP
<i>Bithynia</i> sp. nov.	<i>Vallonia tenuilabris</i> /A. BRAUN/
<i>Belgrandia tataensis</i> KORM.	<i>Aegopsis klemmi</i> LOŽ. et SCHLICKUM
? <i>Prososthenia</i> sp.	<i>Zonitoides sepultus</i> LOŽ.
<i>Ferrissia pleistocaenica</i> KROLOPP	<i>Parmacella kormosi</i> KROLOPP
<i>Succinea shumacheri</i> AND.	<i>Spirodiscus</i> sp. nov.
<i>Vertigo pseudosubstriata</i> LOŽ.	<i>Helicella</i> sp. nov.
<i>Vertigo parcedentata</i> /A. BRAUN/	<i>Helicigona vertesi</i> KROLOPP

A kihalt fajok közül a folyóvízi alakok (pl. *Pisidium clessini*, *Viviparus boeckhi*, *Neumayria crassitesta*), továbbá a löszfauna egyes fajai (pl. *Vertigo parcedentata*, *Vallonia tenuilabris*) gyakoriak, míg

a többi ritka, illetve csak egyes lelőhelyeken vagy bizonyos rétegekben található nagyobb számban. Említésre méltó, hogy az európai pleisztocén képződményekből ismert 6 Gastrocopta közül 4 hazánkban is előkerült. Figyelmet érdemel a Ferrissia, Parmacella és Spirodiscus nemzetségek jelenléte, mivel ezek Európa pleisztocénjében csak hazánkból ismeretesek.

A kihalt fajoknak valamivel több mint fele a pleisztocén idősebb részéből származik (alsópleisztocén, illetve középsőpleisztocén alsó része). Ezek minden valószínűség szerint a terciér fajok közvetlen lezármazottai és a faunisztikailag is kimutatható első jelentősebb leüléssorozat a ("Mindel") folyamán haltak ki. A fiatalabb pleisztocén kihalt fajai részben a hideghullámok hatására kialakult, részben a melegebb klímazakaszokban megjelenő, vagy ismeretlen eredetű, rövid fajöltőjű alakok.

Azok a fajok, amelyek pleisztocén képződményeinkből előkerültek, ma pedig természetes környezetben nem élnek hazánk területén, a következők:

Corbicula fluminalis /MÜLL./
Melanooides tuberculata /MÜLL./
Lymnaea glabra /MÜLL./
Anisus strauchianus /CLESS./
Gyraulus riparius /WEST./
Gyraulus acronicus /FÉR./
Catinella arenaria /BOUCH-CHANT./
Columella columella /G. MART./
Truncatellina costulata /NILLS./
Vertigo genesii /GREDL./
Pupilla sterri /VOITH/

Vallonia adela /WEST./
Mastus venerabilis /PFEIFF./
Mastus bielzi /KIM./
Neostyriaca cf. corynodes /HELD/
Iphigena densestriata /ROSSM./
Vitrina bielzi /KIM./
Semilimax kotulai /WEST./
Aegopinella nitidula /DRAP./
Soosia diodonta /FÉR./
Helicigona lapicida /L./

A hazánkban ma nem élő fajok két csoportra oszthatók. Az egyik csoport déli-délkeleti kapcsolatu, ezek egy része a pleisztocén idősebb részében élt faunaterületünkön (pl. Corbicula fluminalis, Melanooides tuberculata), mások a fiatalabb pleisztocén enyhébb klímazakaszaiiban nyomultak be hazánk területére (pl. Soosia diodonta, Helicigona lapicida). A másik, nagyobb számu csoport hidegtűrő, észak-északkeleti elterjedésű alakokból áll (pl. Lymnaea glabra, Columella columella, Pupilla sterri, Semilimax kotulai), amelyek a felsőpleisztocén hideg periódusaiban érték el területünket. Némelyikük a fiatalabb pleisztocén hűvös klímazakaszaiiban messze elterjedt és gyakori faj, a pleisztocént követő felmelegedés azonban a Kárpát-medencén tulra, de legalább is a Kárpátokig szoritotta vissza őket.

Pleisztocén és recens faunánk számbelileg majdnem teljes azonosága tehát jelentős eltérést takar, hiszen a 195 faj közül csupán 152 él ma is területünkön. Ez az eltérés még nagyobb lesz, ha a recens faunából indulunk ki. Jelenlegi faunánk, a hordalékból előkerült, illetve nem természetes környezetben élő fajokat leszámítva, 206 fajból áll (PINTÉR & al., 1979). Ezek egy része rejtett életmódu, szorosan körülhatárolt biotóphoz ragaszkodó, ritka faj, amelynek pleisztocén üledékekből való előkerülése kevésbé valószínű (pl. Paladilhia hungarica, Acicula banatica). Más fajoknál ezt az teszi lehetetlenné, hogy fosszilizálódásra alkalmatlan körülmények között élnek (pl. Spelaeodiscus triaria, Helicigona planospira). A recens fajok sorában a 20 házatlan csigafaj közül csupán néhánynak van fosszilizálódásra alkalmas, bőr a-

latti mészlemezskéje, amelynek meghatározása egyébként is problematikus (a pleisztocén faunában 3 taxon szerepel). Végül gondolni kell azokra a fajokra is, amelyek a holocén folyamán váltak faunánk tagjaivá, a pleisztocén üledékekből így természetesen hiányoznak. Mai ismereteink szerint 9 faj sorolható ide.

Mindezek alapján 152 faj, a recens fauna 74 %-a, közös a pleisztocénével. Ezek szerint a pleisztocén fauna "kissé jobban hasonlít" a recenshez, mint a recens a pleisztocénhez (a közös fajok aránya 78, illetve 74 %). Az eltérést a már említett fosszilizálódási körülmények és a holocénben megjelenő fajok okozzák. Ezzel kapcsolatban megemlíthető, hogy a kihalás nagyobb mértékű volt, mint amekkora mértékben faunánk a geológiai jelenkorban (holocén) a kialakult illetve idevándorolt fajok révén gyarapodott.

A pleisztocén fauna állatföldrajzi értékeléséről keveset lehet mondani. Ennek oka elsősorban az, hogy a környező területek pleisztocén Mollusca-faunáját még nem ismerjük kellő mértékben. Ebből a szempontból csupán Csehszlovákiát illetően kedvező a helyzet (LOZEK, 1964). Több-kevesebb ismeretünk van még Németország, Hollandia és Ausztria pleisztocén malakofaunájáról, míg a többi országból csak szórványos adatokkal rendelkezünk. Ezért pleisztocén fajaink elterjedési típusok szerinti csoportosítását ma még nem végezhetjük el. A fauna néhány állatföldrajzi jellemvonására azonban már most érdemes felhívni a figyelmet.

Mindenekelőtt arra, hogy a fauna zömét azok a fajok adják, amelyek mind a pleisztocénben - annak legalábbis egyes szakaszaiban - mind pedig jelenleg is a messze elterjedt, gyakori fajok közé tartoznak, a tágabb értelemben vett Közép-Európa alapfaunáját alkotják. Ezek mellett pleisztocén faunánkban nagyobb számban fordulnak elő a déli, délkeleti kapcsolatu elemek, mint a nyugati elterjedésű fajok. Végül említésre méltó a montán fauna alárendelt szerepe, amely csak a glaciális klímaszakaszokban nő valamelyest. Ebben a hegyvidéki pleisztocén üledékek nem kielégítő ismerete és az itt élő fauna kedvezőtlen fosszilizációs viszonyai mellett a Kárpátoknak és középhegységeinknek a pleisztocén második felében végbement jelentősebb kiemelkedésének is szerepe lehet.

Említést érdemel, hogy pleisztocén Mollusca-faunánkban az endemikus fajok száma magasabb, mint jelenleg. Mostani faunánkban a Paladilhiosis hungarica és a P. oshanovae tekinthető endemikusnak, míg a Hygromia kovacsi szubendemikusnak. Pleisztocén csigáink között viszont 7 endemikus faj van (Belgrandia tataensis, Ferrissia pleistocaenica, Gastrocopta sacraecoronae, G. moravica oligodonta, Spirodiscus sp., Parmacella kormosi, Helicigona vertesi). Ezzel kapcsolatban azonban érdemes megjegyezni, hogy hazánk területéről recens endemikus Mollusca-faj a földrajzi adottságok miatt nem is igen várható. Más a helyzet, ha az egész Kárpát-medencét nézzük. Célszerű lenne ezért az "endemikus faj" fogalmát átértékelni és ezt az egész Kárpát-medencére kiterjesztve értelmezni.

Pleisztocén Mollusca-faunánk jellemvonásához tartozik, hogy az ilyen koru üledékekből hazánkból eddig 8, taxonómiailag érvényes új fajt irtak le:

Viviparus boeckhi /HALAVÁTS 1888/
Viviparus acerosus zsigmondyi /HALAVÁTS 1889/
Belgrandia tataensis KORMOS 1912
Farrissia pleistocaenica KROLOPP 1978

Gastrocopta sacraecoronae KROLOPP 1979
Gastrocopta moravica oligodonta KROLOPP 1979
Parmacella kormosi KROLOPP 1978
Helicigona vertesi KROLOPP 1977

Pleisztocén faunánk faunatórténeti vonatkozásainak elemzése egy későbbi tanulmány tárgya lesz.

ZUSAMMENFASSUNG

Aus den ungarischen Pleistozänbildungen sind 195 Molluskenarten zum Vorschein gekommen. Davon sind 152 /78 %/ Mitglieder unserer heutigen Fauna. Die Zahl der ausgestorbenen Arten beläuft sich auf 22/11%, wovon etwa die Hälfte aus dem Älteren, während die Übrigen aus dem jüngeren Abschnitt des Pleistozäns bekannt sind. 21 Arten /10 %/ der pleistozänen Molluskenfauna leben heute in Ungarn nicht im natürlichen. Die 152 gemeinen Arten machen 74 % unserer Fauna aus. Aus den ungarischen Pleistozänsedimenten wurden 8 taxonomisch gültige Molluskenarten beschrieben.

IRODALOM

KROLOPP, E. /1983/: Verzeichnis der pleistozänen Mollusken Ungarns. *Soosiana*, /1982/83/ 10/11: 75-78. -
LOŽEK, V. /1964/: Quartärmollusken der Tschechoslowakei. *Rozpravy U. ú. G.*, 31: 1-374. - PINTÉR, L., RICH-
NOVSZKY, A. et S. SZIGETHY, A. /1979/: A magyarországi recens puhatestűek elterjedése. *Soosiana*, Suppl.
I: 1-350.

DR. KROLOPP ENDRE

Budapest

Magyar Állami Földtani Intézet

Népstadion u. 14.

H-1143